

foto: archiv F

JOSEF PATOČKA

S jaderným odpadem na věčné časy

Zbudovat úložiště, kde na věky spočinou pozůstatky našeho jaderného dobrodružství, znamená vytvořit něco v podstatě věčného. Není divu, že českému státu se to nedaří – musel by totiž pro jednu začít ke svým občanům přistupovat s pokorou.

Švédský historiograf Andreas Malm přichází ve své knize Fossililní kapitál s pojmem „časoprostorových profilů“ energetických systémů — konceptuálních map, zachycujících rozložení jednotlivých lidstvu známých zdrojů energie v čase a v prostoru. Prvním typem je proud, k němuž patří zdroje obnovitelné. Protože jde o energie rozptýlené a kolísavé, jejich užívání podporuje tendence k decentralizaci, trvalosti a demokratické organizaci. V kontrastu k nim pak máme typ, který funguje opačně — zásobu. Zásoby energie uskladněné v jádru a fosilních palivech dovolily člověku a společnosti vyvázat se z rytmu proudů, a jsou to právě ony, kdo umožnil nebývalou koncentraci moci a kontroly, charakterizující dnešní civilizaci. Oba hlavní druhy zásob — fosílie i jádro — mají ještě jednu společnou vlastnost: vyplývá z nich dluh v podobě množení ekologických rizik, jež bude v budoucnu nutno splatit. Otázka vyvstávající ze spalování fosilíí zní, jak zvládnout a omezit riskantní proměnu chemického složení atmosféry. To je však alespoň politický problém, jež lze snad rozřešit v horizontu tohoto století.

Časoprostorový profil jaderné energie se ale do budoucnosti vypíná způsobem, jež se téměř vymyká chápání. Nejpalčivější otázkou vyplývající z užívání jádra totiž je, jak zabránit radioaktivní kontaminaci života na této planetě v časovém horizontu, který naprosto překračuje jakoukoli lidskou zkušenost i představivost. Štěpit atom jsme se naučili krátce poté, co se narodil můj dědeček. I kdyby to ale dokázal autor prvního známého šperku, kdyby tento náš prapředek místo vrtání do mušlí provozoval před dvaosmdesáti tisíci lety v Holubí jeskyni v dnešním Maroku jadernou elektrárnu, jeho výtvar by ani dnes nepřestal být životu nebezpečný. Projekt trvalého úložiště je v tomto smyslu zřejmě vrcholem lidského úsilí o věčnost. Snažíme se stvořit cosi nehybného v prostoru i čase.

Chaos a kolaps

Neobyčejná náročnost úkolu i zamýšlená trvalost díla ovšem ostře kontrastuje s tím, jak vrcholně chaoticky se o jeho uskutečnění snaží český stát. Problém nespočívá jen v tom, že ze sto jedenácti

milard potřebných k jeho ufinancování má dosud ČEZ na speciálním k tomu účelu zřízeném kontu stěží čtvrtinu. A že vzhledem k tomu, že na něj přibývá každoročně jen jedna a půl miliardy, účet za naše jaderné dědictví budou muset takřka jistě tak či onak zaplatit budoucí generace. Horší je, že státní orgány zodpovědné za realizaci „věčnosti“, jež by měla být do roku 2025 umístěna, po roce 2035 vybudována a od roku 2065 v provozu, jdou na věc příliš rychle a zostra — a efektivně si tak samy podrážejí nohy.

Ještě před dvěma lety se zdál být tehdejší ministr průmyslu a obchodu Jan Mládek na koni — měl svých sedm vytipovaných lokalit pro umístění trvalého úložiště, jejichž počet se měl později zúžit. Správa úložišť radioaktivních odpadů (SÚRAO), jež za stavbu úložiště zodpovídá, se jala připravovat geologické průzkumy, ačkoli postižené obce z pěti lokalit proti nim podaly společně s ekology žaloby. Ministerstvo se alespoň formálně setkávalo s obcemi a místními sdruženími v takzvané Pracovní skupině pro dialog o hlubinném úložišti a mělo připravovat zákon, který by vymezil kompetence v celém procesu, posílil pravomoci obcí, zpřístupnil veřejnosti všechnu podstatnou dokumentaci a jasně určil kritéria pro výběr finálního umístění úložiště.

K ničemu takovému ovšem nedošlo a celý proces hledání úložiště se během minulého roku postupně zhroutil. První se odhodlaly pracovní skupinu opustit obce z lokality Březový potok, v únoru pak rozezněly odešly obce z Hrádku. Jejich zástupci skupinu tehdy obvinili, že se stala mocenským nástrojem SÚRAO, určeným pouze k monotónnímu přesvědčování obcí, aby souhlasily s průzkumy a eventuální stavbou, a že se v ní tedy žádný skutečný dialog nevede. S podobnými argumenty v průběhu roku skupinu opouštěly další obce. V červnu opět starostové a starostky napadli ministerstvo, že zatímco se připravuje spuštění geologických průzkumů, už více než rok se odkládá být jen projednání zákona, který měl pravomoci obcí posílit.

Následně se počátkem července ministr Mládek pokusil odpor obcí obejít a ke všeobecnému šoku, bez konzultace se samosprávami, vyhlásil, že umístění úložiště se bude nadále zvažovat již jen ve dvou lokalitách na Vysočině: Kraví hoře a Horce. To, že právě obce na těchto dvou místech se nepřipojily k žalobám proti zamýšleným průzkumům, si klamně vyložil jako známku toho, že jsou k umístění úložiště vstřícnější, neboli jeho slovy „přístupné dialogu“. Tento cirkusový trik ovšem docela selhal — úspěšně si jím místní ještě více odcizil a utvrdil jejich odpor.

Celkový zmatek již jen dosvědčuje druhý manévr dnes už bývalého ministra, který se ve spěchu rozhodl začít se zkoumáním dalších dvou doposud nezvažovaných lokalit v sousedství Temelína a Dukovan. Počítal, že tam, kde si lidé zvykli na elektrárnu, zvyknou si i na úložiště.

Obce a spolky z dotčených sedmi lokalit se mezitím zkonsolidovaly v Platformu proti úložišti s odhodláním vytrvat v rozhodném odporu vůči jakémukoli postupu státu, dokud nebude přijat požadovaný zákon. „Dialog“, který měl ke skutečně dvoustranné diskusi rovnocenných partnerů vždy dosti daleko, se bez nejmenších pochybností zhroutil a v prosinci minulého roku stáhly z pracovní skupiny své zástupce také občanské organizace. Konec jednání stihla vláda, s ministrem Mládkem ještě ve svém středu, posvětit v polovině letošního ledna, když neschválila věcný záměr zmiňovaného zákona — a jeho projednání odložila na bedra příští vlády.

Žádost SÚRAO o prodloužení povolení k průzkumům o další dva roky pak ministerstvo životního prostředí počátkem března zamítlo jako bezpředmětnou.

Paradox dobrovolnosti

Proces hledání místa pro český jaderný odpad se tak za čtyři roky opět neposunul takřka nikam a jakoby obloukem se vrátil zpátky na začátek. Hnutí proti úložišti, které naopak během nich vzrostlo a posílilo, opakuje ve vyhlášení již třetího celorepublikového dne protestních akcí na všech sedmi zvažovaných lokalitách své požadavky: aby vláda v první řadě zhodnotila, zda je trvalé úložiště nejvhodnějším řešením a zda proces jeho hledání, nastavený koncem minulého století, dává stále ještě smysl. Aby byl schválen zákon, který by dal obcím možnost do procesu vstupovat jako rovnocenní partneři, a aby se úložiště nestavělo proti vůli těch, kteří s ním budou muset žít. Aby se určila transparentní kritéria pro výběr skutečně nejvhodnějšího a co nejbezpečnějšího místa. A aby do doby, než se tak stane, SÚRAO nepokračovala v geologických průzkumech a vyhodnocování lokalit.

Zablokovaná situace je horší než dříve snad v tom, že SÚRAO má počet lokalit zúžit na čtyři již příští rok. Pokud by tak ale učinila v situaci, kdy nemá hotové průzkumy a nedokáže s místními takřka vůbec komunikovat, jen těžko to lze nepovažovat za zcela neuvěřitelnou nezodpovědnost. Žádaná „věčnost“ trvalého úložiště má jeden hlavní předpoklad: dokonale stabilní podloží. V ohni politického sporu, kdy se stát s technokratickou tvrdohlavostí snaží o naplnění stanoveného časového harmonogramu, ale hrozí, že prioritou bezpečnosti ustoupí politickému kalkulu — že odpad bude uložen nikoli do místa největší geologické stability, nýbrž nejmenšího politického odporu.

Možnost nesouhlasit

Sledujeme tu nesoulad povstávající ze střetávání dvou odlišných principů. Zatímco obce vytrvale argumentují svým právem rozhodovat, zda si chtějí „věčné úložiště“ na své území nechat umístít, stát nechce připustit, aby jej postoje obcí ve výběru lokality omezovaly, a bojí se, že rozšíření jejich práv by mohlo řešení zablokovat. Centralizovaná moc atomového státu tak ve snaze o zbudování „věčného úložiště“ naráží právě na síly, jež se tradičně s pomocí energetických zásob pokoušela zvládnout: nestabilní geologii i proměnlivý a obtížně přemožitelný odpor veřejnosti.

V hledání řešení tak státu nakonec paradoxně brání právě jeho neschopnost vést s občany a obcemi rovnocenný dialog. Jak ukazují — opět paradoxně — příklady ze zahraničí, právě rozšíření práv obcí tam zvládnutí tohoto věčného úkolu usnadňuje. S budováním konečného úložiště se dosud podařilo začít jen ve Finsku a není žádnou náhodou, že souhlas místních z městečka Eurajoki poblíž jaderné elektrárny Olkiluoto se podařilo získat díky tomu, že se s nimi zacházelo s pokorou. V poslední instanci měli skutečnou možnost zvolit si, zda zařízení na svém území chtějí. Nakonec souhlasili, protože vědí, že jim byla dána možnost nesouhlasit. Nechce-li se budoucí vláda dále pokoušet lidem úložiště vnutit, měla by si z toho vzít příklad.

Autor je studentem Ústavu politologie FF UK a redaktorem Deníku Referendum.